

12 2129 / 2023

1/III_23	2129	01260	1210
----------	------	-------	------

Výroční zpráva projektu specifického výzkumu na rok 2023 – zakázka č. 2129

Název projektu:

Digitální gramotnost seniorů v kontextu institucionální edukace univerzit třetího věku

Specifikace řešitelského týmu:

Odpovědný řešitel:

Mgr. Eva Janouchová, Ústav sociálních studií PdF UHK

Studentka magisterského studia na PdF UHK:

Bc. Obršálová Kristýna, NMgr. Sociální pedagogika

Celková částka přidělené dotace: 22 982,- Kč

Stručný popis postupu při řešení projektu

Stárnutí populace je jedním z „megatrendů“ 21. století. Charakteristické jsou změny ve věkové struktuře obyvatelstva, kdy podíl starších věkových skupin roste rychleji než zbytek populace a výsledkem je růst podílu postreprodukční složky (65 + let) v celkové populaci. Tento proces probíhá nejrychleji v Evropě a nevyhýbá se ani zemím, jako je Česká republika (United Nations, 2022, online). Otázkou je, jaké dopady bude mít tento populační vývoj, jaká role je a bude přisouzena seniorům ve společnosti. Z uvedeného je zřejmé, že senioři budou neopominutelnou skupinou klientů, pacientů, zákazníků či účastníků nejrůznějších forem vzdělávání (Špaténková, Smékalová, 2015). Význam institucionální edukace seniorů na pozadí demografického stárnutí bezesporu poroste. Mezi základní instituce věnující se edukaci seniorů patří univerzity třetího věku (i virtuální), akademie třetího věku, univerzity volného času, kluby seniorů, přičemž nejnáročnější možnost ke vzdělávání seniorů na vysokoškolské úrovni nabízí univerzity třetího věku. (Špaténková, Smékalová, 2015).

Současný technologický pokrok ovlivňuje obsah edukace seniorů. Aby bylo možné pokračovat ve svých aktivitách, zapojovat se do kulturního a společenského dění, je potřeba umět využívat moderní informační a komunikační technologie. S tématem žádoucích dovedností pro 21. století je často spojována problematika tzv. „nových gramotností“. Se základními dovednostmi jako je číst a psát, počítat si dnes již nevystačíme. Digitálně gramotní lidé tak mají být schopni jakýchkoli aktivit s digitálními technologiemi, které musí řešit v rámci různých životních situací, ať už máme na mysli práci, učení, volný čas nebo další aspekty každodenního života (Zounek, Sudický, 2012). Jedním z aktuálních témat, kterému se akademický diskurz věnuje, je oprávněně vzdělávání seniorů a jeho podpora, stejně jako rozvoj životních kompetencí této věkové skupiny. Záměrem výzkumného šetření je zjistit, jak tento druhý „megatrend“ digitální transformace společnosti 21. století ovlivňuje rozvoj kompetencí seniorů a jak na to lze reagovat. **Hlavním cílem výzkumného projektu** je popsat vybrané aspekty digitální gramotnosti seniorů a interpretovat je v souvislosti s možným využitím informační technologie v rámci institucionální edukace seniorů univerzit třetího věku. Starší lidé mají jako čím dál tím důležitější heterogenní skupina populace s různými potřebami právo osvojit si potřebné znalosti, dovednosti a postoje, které jim umožní získat potřebné kompetence podle svých vlastních možností a zamezit tak bolestivé realitě ageismu, který zdůrazňuje kult mládí a dehonestuje stáří.

V souladu s časovým plánem řešení pro rok 2023 bylo v období května až června (a dále průběžně) zvolené téma podrobeno hloubkové rešerši. V této fázi se studentka aktivně podílela na vyhledávání relevantních zdrojů, analýze publikovaných studií a sběru dat souvisejících s tématem. Tato činnost vedla k identifikaci klíčových konceptů a metodologií, které byly následně aplikovány ve vývoji vlastního výzkumného návrhu projektu. V tomto směru se ukázala jako velmi důležitá i analýza souborů dat z webových portálů Univerzit třetího věku v České republice, čímž studentka získala důležité, aktuální informace přímo související se zaměřením studie. Tento proces umožnil detailní porozumění současným trendům a preferencím vzdělávacích programů pro seniory, což přispělo k posílení teoretického a praktického rámce výzkumného projektu.

V rámci přípravné fáze výzkumného šetření, probíhající v období od července do srpna 2023, byl na základě detailní analýzy dostupných zdrojů, s ohledem na složité a mnohvrstevné téma, věnován zvýšený důraz na provedení předvýzkumu. Tento krok byl nezbytný k zajištění adekvátního teoretického a metodologického základu pro hlavní fázi výzkumu. V souladu se specifickými cíli a charakteristikami daného výzkumného šetření byl vybrán smíšený výzkumný design. Tento přístup umožnil kombinaci kvalitativních a kvantitativních metodologických strategií, což vedlo k efektivní integraci a interpretaci dat. Pro sběr dat v pilotní fázi výzkumu byla zvolena metoda sběru dat prostřednictvím ohniskové skupiny (focus group), na kterou navazuje metoda dotazníkového šetření ve snaze přispět k kvalitě výzkumného nástroje. Použitím informací, resp. reflexí provedeného skupinového interview se zvyšuje pravděpodobnost navržení vhodnějších otázek v dotazníku (Hendl, Reml 2017). Záměrem bylo využít potenciál smíšeného výzkumného designu, což znamená propojit a integrovat zjištění obou fází výzkumu.

První fáze vlastního výzkumného šetření (předvýzkum) proběhla v září a říjnu 2023. Členové ohniskových skupin byli vybráni podle předem definovaných kritérií. V tomto konkrétním případě se jednalo o dvě skupiny posluchačů Univerzity třetího věku v Hradci Králové, dále jen U3V UHK, kteří byli osloveni vyučujícími s prosbou o poskytnutí skupinového rozhovoru (diskuze). Studentka osobně prezentovala téma výzkumného projektu a vysvětlila důvod pro poskytnutí skupinového rozhovoru jako klíčové metody sběru dat. Motivací pro účast a na podporu neformální atmosféry bylo zajištěno občerstvení. Odpovědná řešitelka moderovala diskusi podle předem připraveného scénáře, přičemž studentka jako pomocná moderátorka kontrolovala splnění tematické roviny rozhovoru. Zároveň obě výzkumnice sledovaly neverbální reakce respondentů a snažily se zapojit všechny účastníky. V této rovině ohnisková skupina umožňuje kombinování dvou základních metod rozhovoru a přímého pozorování. Rozhovory byly nahrávány na dvě zařízení (mobilní telefon a notebook). K povzbuzení zájmu respondentů a odbourání bariér byla použita projektivní metoda story – tellingových karet. Potvrdilo se, že ohniskové skupiny jsou efektivní při zkoumání témat, u kterých je podstatný skupinový fenomén (Patton, 2002). Dovednosti využívat informační a komunikační technologie patří k fenoménům současné společnosti, která bývá také nazývána jako informační společnost (Musil, 2011).

V listopadu a prosinci 2023 proběhla druhá fáze výzkumného šetření. Využití kvalitativní metody sběru dat, tj. ohniskové skupiny sloužily v prezentované pilotní fázi výzkumného šetření jako technika, která má ambici zachytit skupinou pojmenované, resp. zviditelněné, tušené významy

vyplývající z příslušnosti k určité sociální skupině. Studentka pod dohledem odpovědné řešitelky kódovala datový korpus iniciálním kódováním v profesionálním software MAXQDA a návazně selektovala klíčové kategorie ve snaze propojit zjištěná data z ohniskových skupin s kvalitativní metodou dotazníku a dospět k integrujícímu modelu. Konkrétně byly do dotazníků např. přidány položky sledující velikost obce, ve které respondent žije, hodnocení ekonomické situace domácnosti a hledisko pomoci rodiny ve sledované oblasti. Ukázalo se, resp. se potvrdilo, že téma digitálních kompetencí je komplikovaný jev s vysokou mírou subjektivnosti, což předurčuje vhodné využití výzkumného nástroje dotazníku. Podstatou je tedy to, jak svoji digitální gramotnost (kompetence), hodnotí a interpretují samotní aktéři (posluchači U3V UHK). Vhodná kombinace obou přístupů však přináší kompaktnější data, hutnější výsledky a v důsledku má i vyšší interpretační potenciál. S ohledem na dané téma i charakteristiku cílové skupiny byly dotazníky distribuovány pouze v tištěné podobě. Základní soubor představují všichni posluchači U3V UHK v akademickém roce 2023/2024.

V současné době probíhá deskriptivní statistická analýza sebraných dat. Studentka v této závěrečné fázi významně přispěla (přispívá) k analýze a interpretaci dat. Pro měření závislosti mezi jednotlivými proměnnými byl použit test nezávislosti pro kontingenční tabulku. Testování bylo prováděno na hladině významnosti 0,05 a pro hlubší analýzu byla pro jednotlivá pole kontingenčních tabulek vypočtena rovněž adjustovaná rezidua. Stěžejním výsledkem výzkumného projektu je detailní analýza proměnné, která se zaměřuje na zkoumání úrovně digitální gramotnosti seniorů a aplikace těchto poznatků v kontextu institucionálního vzdělávání. To umožňuje rozvoj a implementaci cílených vzdělávacích programů a strategií, jež reflektují specifické potřeby a výzvy spojené s posilováním digitálních kompetencí u této demografické skupiny.

VÝCHOZÍ LITERATURA A ZDROJE:

HENDL, Jan a REMR, Jiří. Metody výzkumu a evaluace. Vydání první. Praha: Portál, 2017. 372 stran. ISBN 978-80-262-1192-1.

MUSIL Josef, (2011) Informační společnost a její ekonomické a sociální aspekty. Orbis Communicationis, UJAK, Praha, 2011. <http://orbis.ujak.cz/informacni-spolecnost.php>

PATTON, Michael Quinn. Qualitative Research nad Evaluatin Methods. London: SAGE, 2002. ISBN 0761965424.

ŠPATÉNKOVÁ, Naděžda SMÉKALOVÁ, Lucie. Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika. Praha. Grada Publishing. 2015. 232 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2022). World Population Prospects 2022: Summary of Results. United Nations. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf

ZOUNEK, Jiří a SUDICKÝ, Petr. E-learning: učení (se) s online technologiemi. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 226 s. ISBN 978-80-7357-903-6.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

V závěrečné fázi ukončení výzkumného projektu byla vypracována výsledná zpráva. Vzhledem k časovému plánu řešení probíhá příprava kontrolovatelných výsledků řešení (recenzovaný odborný článek příspěvku v kategorii J_{ost} a účast na domácí konferenci ve spoluautorství příspěvku dle tematického zaměření v kategorii D (řešitelka ve spolupráci se studentkou). Odpovědná řešitelka bude prezentovat částečné výsledky výzkumného projektu na Konferenci QAK „Nové horizonty kvalitativního výzkumu“, 5. - 6. 2. 2024 v Bratislavě.

Typ výstupu	Plán 1. rok	Plán předpokládaných výstupů	Skutečný stav
J _{ost}	X	E-PEDAGOGIUM	Ve zpracování
D (článek ve sborníku ve WoS, Scopus)	X	Účast na domácí konferenci ve spoluautorství příspěvku dle tematického zaměření.	Ve zpracování
Počet všech výsledků	2		

Přehled realizovaných výdajů v Kč:

Osobní náklady	Mzdové náklady	2 230,00
	Pojištění soc./zdrav.	753,72
Stipendium		10 000,00
Materiálové náklady	Kancelářské potřeby	5 216,08
	Knihy	4 902,00
Počáteční stav		22 982,00
Náklady celkem		23 101,80
Hospodářský výsledek 12/2023		-119,80

Povinné přílohy:

1. vyúčtování dotace - „Výsledovka po účtech s pohyby“ z ekonomického informačního systému Magion k 20. 12. 2023;
2. kopie publikačních výstupů **ve zpracování**; potvrzení účasti na konferenci v rámci prezentace částečných výsledků výzkumného projektu;
3. výpis (export) z OBD – výsledky publikační činnosti podpořené projektem, **ve zpracování**.

Datum: 29. 12. 2023

Podpis o